

TARIMSAL DESTEKLEME UYGULAMALARININ ÜRÜN GELİRİ, GİRDİLER, ÜRETİM MALİYETİ, BRÜT KAR DEĞERİ VE NET KAR DEĞERİ ÜZERİNE ETKİLERİ: DENİZLİ İLİNDE KEKİK ÜRETİMİ ÖRNEĞİ¹

EFFECTS OF AGRICULTURAL SUPPORT APPLICATIONS ON PRODUCT INCOME, INPUTS, PRODUCTION COST, GROSS PROFIT VALUE AND NET PROFIT VALUE: EXAMPLE OF THYME PRODUCTION IN DENİZLİ PROVINCE

Enver KEN

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7472-3883>

Prof. Dr. Arif SEMERCİ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, 17100,
Çanakkale, Türkiye.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0893-3748>

ÖZET

Bu çalışmada, 2021 yılı üretim döneminde, Denizli ilinde Basit Tesadüfi Örneklem Yöntemi'ne göre belirlenen 82 adet kekik üreten tarım işletmesinden elde edilen veriler kullanılarak, tarımsal desteklerin kekik üretimi üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre işletmelerin %90,24'ü sadece alan bazlı desteklemeler kapsamında yer alan mazot-gübre desteklerinden faydalanmıştır ve üreticilerin genel anlamda tarımsal desteklerden memnun olmadıkları tespit edilmiştir. Çalışmada, üreticilerin faydalanmış olduğu mazot-gübre desteğinin etkisiyle, 1 kg kekik karşılığı alınabilecek girdiler arasında gübre miktarında %1,60-1,85, mazotta %1,75 ve kekik fiyatında %1,65 oranında artış sağlandığı belirlenmiştir. Ayrıca, kekik üretim değeri %1,67, brüt kar değeri %2,83 ve net kar değeri %6,37 oranında artarken, ürün maliyetinin %2,27 oranında düştüğü saptanmıştır. Tarımsal desteklemelerin kekik üretimi açısından girdi alımlarında, üretim maliyetinde ve ürün gelirlerinde olumlu etkisi olduğu görülmüştür; ancak bu etkinin oldukça düşük olduğu belirlenmiştir. Üreticilerin, mazot-gübre desteğinin yanında alternatif desteklere de başvurması ve politika uygulayıcıların mevcut destek fiyatlarının kullanılan girdilerdeki fiyat artışlarına göre düzenlemeler getirmesi faydalı olacaktır. Ayrıca, destek birim fiyatlarının üretim masraflarını karşılayabilecek düzeyde olması ve alan bazlı desteklerin yanı sıra ürün ve rekolte bazlı desteklerin sağlanması, ürün geliri, üretim maliyeti ve üretici refahının artmasında daha etkili olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kekik, Tarımsal Destekleme, Üretici Refahı, Denizli İli

ABSTRACT

In this study, data obtained from 82 thyme-producing agricultural enterprises, determined by Simple Random Sampling Method in Denizli province, during the 2021 production period were used to analyze the effect of agricultural supports on thyme production. According to research result 90.24% of the enterprises benefited only from diesel-fertilizer supports included in the area-based supports, and it was found that producers were generally not satisfied with agricultural supports. In the study, it was determined that with the effect of the diesel-fertilizer support used by producers, there was an increase in the amount of fertilizer by 1.60-1.85%, in diesel by 1.75%, and in thyme price by 1.65% among the inputs that could be obtained for 1 kg of thyme. In addition, it was found that thyme production value increased by 1.67%, gross profit value increased by 2.83%, and net profit value increased by 6.37%, while product cost decreased by 2.27%. It was seen that agricultural supports had a positive effect on input purchases, production costs, and product revenues in terms of thyme

production, but this effect was determined to be quite low. It will be beneficial for producers to apply for alternative supports in addition to diesel-fertilizer support, and for policy makers to make adjustments to the current support prices based on the price increases in inputs used. In addition, support unit prices being at level that can cover production expenses and providing product and yield-based supports as well as area-based supports will be more effective in increasing product income, production cost, and producer welfare.

Keywords: Thyme, Agricultural Support, Producers' Welfare, Denizli Province

1. GİRİŞ

Dünyada liberalleşme eğilimlerine karşılık ülkeler piyasalara değişik yöntemlerle müdahale etmektedirler. Bu müdahalenin önemli bir kısmı tarım politikaları üzerinde uygulanmaktadır. Tarım politikalarına yapılan müdahaleler ise genellikle tarımsal desteklemeler ile yürütülmektedir (Civan, 2010). Bunun başlıca nedenleri ise tarım sektörünün doğal koşullara olan bağımlılığı, beslenme ihtiyaçlarını karşılamadaki önemi, kalkınma ve diğer sektörlerle sıkı ilişkisi, tarımsal çalışanların gelirlerinde, fiyat mekanizmasında ve diğer alanlarda istikrarsızlıklar gibi nedenler, tarım politikalarına müdahale gerektirebilir (Acar ve Bulut, 2009). Bu nedenlerle, ülkeler tarımı doğrudan veya dolaylı yoldan desteklemeye yönelirler ancak bu yönelim ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmektedir. Konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalar altta özet olarak verilmiştir.

Oude Lansink ve Peerlings (1996) Hollanda'da simülasyon modeli ile yaptığı çalışmada, alan bazlı desteklere dahil edilmeyen ürünlerin üretimi arttığına dair kanıtlar tespit etmiştir. Semerci ve ark. (2012) yapmış oldukları çalışmada Türkiye'de yağlık ayçiçeği üretiminde fark ödeme desteği ve alan bazlı desteklerin ayçiçeği üretim değerinde %36 ve brüt gelirinde ise %101 oranında artış sağladığı saptanmıştır. Erdal ve ark. (2013) Kahramanmaraş ilinde 177 üretici ile yapmış oldukları çalışmada üreticilerin en çok faydalandığı tarımsal destek türünün alan bazlı tarımsal destekler olduğu ortaya konmuştur.

Munçan ve Božić (2013) çalışmalarında tarla bitkileri üretiminde doğrudan destek ödemelerinin, özellikle optimal tarım uygulamaları yapan küçük üreticilere daha yararlı olduğu sonucuna varmışlardır. Devadrows ve ark. (2016) tarafından yürütülen çalışma mevcut literatürün aksine, doğrudan ödemelerin kaldırılmasının üretkenliği artırdığını, fiyat desteklerinin kaldırılmasının ise üretkenliği etkilemediğini ve doğrudan ödemelerin belirli koşullar altında fiyat desteklerinden daha büyük üretim bozulmalarına yol açabileceğini göstermiştir.

Seck (2016) Senegal'de regresyon analizi ile yapılan çalışmada gübre desteği ile tarımsal verimlilik arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Vozarova ve Kotulic (2016) Slovakya'da pearson korelasyon katsayısı ile yaptığı analizde tarımsal destekler ile tarımsal üretim arasında güçlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Demirdöğen (2018) çalışmada, mevcut literatürü destekler nitelikte mısır üreticilerinin mazot-gübre ve toprak analizi desteğinin etkisinin fark ödemesi desteğinin etkisinden daha yüksek olduğunu ve pamuk üretiminin desteklenmesi durumunda gıda ürünlerinin ekim alanlarında azalma beklendiğini tespit etmiştir. Çalışmada, destek miktarı aynı kalsa bile üreticilerin %41'i, desteklerin erken ödenmesi durumunda mevcut mısır ekim alanlarını artıracaklarını belirtmişlerdir. Tüzün Rad ve Aslan (2018) çalışmada mevcut literatürün aksine buğday, pamuk ve şeker pancarı üretimine verilen tarımsal desteklemelerin bu ürünlerin ekim alanları üzerinde etkisinin bulunmadığı belirtilmiştir.

Kalabak ve Aslan (2021) çalışmalarında, alan bazlı mazot-gübre desteği ile toprak analizi desteğinin 2009-2015 yılları arasında buğday üretimi üzerindeki etkisini panel veri analizi ile incelenmiş olup, buğday üretimini olumlu etkilemesine karşılık bu etkinin oldukça sınırlı olduğunu saptamıştır. Semerci (2021) çalışmada, tarımsal desteklerin yağlık ayçiçeği, kanola ve çeltik ürünlerinde üretim değeri ve brüt kar değerini artırıcı, ürün maliyetlerini ise azaltıcı etkisi olduğu sonucuna varmıştır.

Dünya kekik üretiminde Türkiye en önemli üretici konumundadır. Türkiye’de 2022 yılında 218.330 da alanda 44.358 kg kekik üretimi gerçekleşmiş olup, üretim alanlarının %91,52’sini ve üretim miktarının %92,11’ini Denizli ili oluşturmaktadır (TÜİK, 2022a).

Bu çalışmada, araştırma alanı olarak belirlenen Denizli ilinde kekik üretimine uygulanan tarımsal desteklerin ürün geliri, ürün maliyeti, ürünün brüt kar ve net kar değeri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışma kapsamında ayrıca tarımsal desteklere karşı üreticilerin tutum ve değerlendirmeleri tespit edilerek elde edilen bulgular, diğer araştırma bulguları ile karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini Denizli ilinde kekik üreten 82 tarım işletmesinden 2021 yılı üretim döneminde anket yoluyla elde edilen veriler oluşturmaktadır. Bununla birlikte çalışmada çalışma konularıyla ilgili olarak yurtiçi ve yurtdışı araştırma makaleleri incelenmiş, belirtilen konularda hazırlanan raporlar, istatistik veriler ve diğer yayınlardan da geniş ölçüde faydalanılmıştır.

2.2. Yöntem

2.2.1. Örneklemde Kullanılan Yöntem

Araştırma kapsamında örnek hacmini belirlemek için “*Basit Tesadüfî Örnekleme Yöntemi*” kullanılmıştır (Yamane, 1967; Çiçek ve Erkan, 1996).

$$n = \frac{NS^2t^2}{(N-1)d^2 + S^2t^2} \quad \left. \vphantom{n} \right\} D^2 = \left(\frac{d}{t}\right)^2$$

n =Örnek Hacmi

N =Örneklem Çerçevesinde Ait Toplam Birim Sayısı

S =Standart Sapma

t =Güven Sınırı

d =Kabul Edilebilir Hata

Örnek hacminin belirlenmesinde %99 güven aralığı ve %1 hata payı sınırları içerisinde çalışılmıştır. Örneklem çalışması sonucunda anket uygulanacak işletme sayısı 82 adet olarak belirlenmiştir. Örnek hacminin tabakalara dağıtılmasında aşağıda belirtilen formül kullanılmıştır (Çiçek ve Erkan, 1996).

$$n = \frac{(N_h * S_h) * n}{\sum (N_h * S_h)}$$

Yürütülen çalışmada; birinci grupta 35 adet (30 da altı), ikinci grupta 26 adet (30,01 da – 59,99 da arası) ve üçüncü grupta 21 adet (60 da ve üzeri) anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

2.2.2. Maliyet Hesaplama Yöntemi

Kekik bitkisi gibi çok yıllık ürünlerde maliyet hesaplanması yapılırken tesis dönemi ve üretim dönemi olmak üzere iki dönem dikkate alınmaktadır. Kekik üretiminde tesis dönemi masrafları hesaplanırken altta verilen masraf unsurları dikkate alınmıştır (USDA, 1976; Kadlec, 1985; Kıralk., 1999).

Tesis Dönemi Masrafları

Değişken Masraflar: Toprak Hazırlığı + Dikim ve Fide + Çiftlik Gübresi ve Uygulaması

Sabit Masraflar: Yönetim Giderleri ⁽¹⁾ + Çıplak Arazi Değeri Faizi ⁽²⁾ + Yatırımın Cari Yıl Faiz Değeri ⁽³⁾ + Beklenmeyen Giderler ⁽³⁾

Kekik üretiminde üretim dönemi masrafları hesaplanırken altta verilen masraf unsurları dikkate alınmıştır (USDA, 1976; Kadlec, 1985; Kıralk., 1999; Gül ark., 2014; Karlı ark., 2021).

Üretim Dönemi Masrafları

Değişken Masraflar: Gübre ve Gübreleme + İlaç ve ilaçlama + Çapalama + Hasat + Toplama + Harmanlama + Çuvallama + Nakliye Masrafları + Döner Sermaye Faizi ⁽⁴⁾

Sabit Masraflar: Yönetim Giderleri ⁽¹⁾ *+ Arazi Kirası* ⁽⁵⁾ *+ Ürün Sigortası + Beklenmeyen Giderler* ⁽³⁾ *+ Tesis Dönemi Masraflarının Amortisman Payı* ⁽⁶⁾ *+ Tesis Dönemi Sermaye Faizi* ⁽⁷⁾

Üretim Maliyeti: Üretim Dönemi Değişken Masraflar + Üretim Dönemi Sabit Masraflar

(1): Yönetim giderleri toplam masrafların %3'ünü oluşturur.

(2): Çıplak arazi değeri faizi, arazi değerinin %5'i veya arazinin kira değeri dikkate alınarak hesaplanmıştır.

(3): Yatırımın cari yıl faiz değeri ve beklenmeyen giderler toplam masrafların %5'i baz alınarak hesaplanmıştır.

(4): Kekik üretiminde döner sermaye faizi, T.C. Ziraat Bankası'nın 2021 yılında bitkisel üretime uyguladığı yıllık faiz oranının (sübvansiyon kısmı düşüldükten sonra kalan faiz oranının) kekik üretim dönemine düşen payı olan %8,50 değeri dikkate alınmıştır.

(5): İşletme sahiplerinin kekik üretiminde kiraladıkları alanların kira değeri ya da kendi arazilerinin alternatif maliyet prensibine göre kira değerleri dikkate alınmıştır.

(6): Tesis Dönemi Masraflarının Amortisman Payı: Genel Masraflar Toplamı / Ekonomik Ömür (7Yıl)

(7): Tesis Dönemi Sermaye Faizi: [(Toplam Tesis Dönemi Masrafları / 2) * %5]

Girdi kullanımında üreticilerin kullandıkları gübre, ilaç, fide miktarları ve bunlar için ödedikleri bedeller esas alınmıştır. İşçilik masraflarının hesaplanmasında, araştırma alanında yabancı işçilere yevmiye usulü ödenen ücretler dikkate alınmıştır. Çekigücü masrafının belirlenmesinde ise üreticinin kendi makinesini kullanması durumunda, alternatif maliyet prensibi uygulanarak, araştırma alanında geçerli olan birim arazi işleme ücretleri dikkate alınmıştır (Kıral ark., 1999).

Kekik üretiminde kısmi bütçe analizi yöntemi uygulanması nedeniyle ürünün Gayri Safi Üretim Değeri yerine ürüne ait Üretim Değeri dikkate alınmıştır (Perin ve ark., 1976).

*Üretim Değeri: Ürün Verim Değeri (kg/da) * Ürün Satış Fiyatı (TL/kg)*

Araştırmada, işletmelerin kekik üretiminden elde ettikleri gelirin belirlenmesinde brüt kar ve net kar değerlerinden faydalanılmıştır. Brüt kar ve net kar ürün karlılığını belirten önemli göstergelerdir (Erkuş ve ark., 1995). Brüt kar ve net kar aşağıdaki formülde belirtilmiştir (Perin ve ark., 1976).

Brüt Kar: Üretim Değeri - Değişken Masraflar

Net Kar: Üretim Değeri – Üretim Maliyeti

3. BULGU VE TARTIŞMALAR

3.1. Türkiye'de Tarımsal Destekleme Uygulamaları

2022 yılında Türkiye'de tarım sektörünün, Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) içindeki payı %6,46'dır. Bununla birlikte 40 milyar TL'nin üzerinde kaynak, tarımsal destekleme için ayrılmış olup, bu desteklerin toplam GSYİH içindeki payı %0,27, tarımsal GSYİH içindeki payı ise %4,17'dir (Çizelge 1). 5488 Sayılı Tarım Kanunu'nda göre tarımsal desteklerin milli gelirin %1'inden az olmaması gerektiğini belirtmektedir (Tarım Kanunu, 2006; Semerci 2019). Ancak, tarımsal

desteklemelerin yıllar itibariyle milli gelirden almış olduğu payın giderek azaldığı anlaşılmaktadır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Türkiye’de tarımsal destekleme ödemeleri

Yıl	GSYİH (milyon TL)	Tarımsal GSYİH (milyon TL)	Tarımın Payı (%)	Tarımsal Destek Ödemeleri (milyon TL)	GSYİH İçinde Desteklerin Payı (%)	Tarımsal GSYİH İçinde Desteklerin Payı (%)
2018	3.758.774	217.107	5,78	14.524	0,39	6,69
2019	4.311.733	276.325	6,41	16.972*	0,39	6,14
2020	5.048.220	336.623	6,67	21.861	0,43	6,49
2021	7.248.789	401.806	5,54	23.356	0,32	5,81
2022	15.006.574	969.494	6,46	40.404	0,27	4,17

Kaynak: (TOB, 2022b); *(SBB, 2022)

2022 yılında Türkiye’de tarımsal üretimin desteklenmesi amacıyla yaklaşık 40 milyar TL ödeme yapılmıştır. Tarımsal destek ödemelerinde en büyük payı, %70,40 ile bitkisel üretim destekleri oluştururken, hayvansal üretim destekleri ise %23,91 pay ile ikinci sırada yer almaktadır. Genel olarak, bitkisel ve hayvansal üretim desteklerinin toplam payı %94,31’dir. Bitkisel üretim destekleri, alan bazlı destekler ve prim destekleri gibi yüksek bütçeli destekler içerdiği için diğer destek gruplarına göre daha yüksek paya sahiptir (Çizelge 2).

Çizelge 2. Toplam destekleme türlerinin dağılımı (2022)

Destekleme Konusu	Ödeme Tutarı (TL)	Payı (%)
Bitkisel Üretim Destekleri	28.446.022.656	70,40
Hayvansal Üretim Destekleri	9.659.020.481	23,91
Kırsal Kalkınma Destekleri	1.935.757.611	4,79
Su Ürünleri Üretim Destekleri	126.375.709	0,31
Tarımsal Araştırma ve Geliştirme Destekleri	237.809.547	0,59
Toplam	40.404.986.004	100,00

Kaynak: TOB, 2022b

3.2. Türkiye’de Kekik Üretimine Uygulanan Tarımsal Destekler

Türkiye’de kekik üretimine alan bazlı desteklemeler kapsamında; mazot-gübre, katı organik-organomineral gübre, organik tarım, iyi tarım ve küçük aile işletmesi destekleri sağlanmaktadır. 19 Kasım 2022 tarih ve 32108 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “*Bitkisel Üretim Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ*” gereğince, diğer ürünler kategorisinde yer alan kekik üretimine 2022 yılında alan bazlı desteklemeler kapsamında, 62 TL/da mazot ve 21 TL/da gübre olmak üzere toplam 83 TL/da mazot-gübre desteği verilmiştir. Katı organik-organomineral gübre desteği kullanan üreticilere ise 20 TL/da destekleme uygulanmaktadır. Organik ve iyi tarım uygulamalarında 2. kategori ürünler arasında bulunan kekik için bireysel sertifika ile üretim yapan üreticilere 40 TL/da, grup sertifikasyonu ile üretim yapan üreticilere ise 20 TL/da destekleme sağlanmıştır. Küçük aile işletmesi desteği ile arazileri 5 dekar ve altındaki üreticiler için 200 TL/da destek verilmektedir. Ayrıca toprak analizi desteği kapsamında 50 dekar ve üzeri tarım arazileri için her 50 dekar alana analiz başına 50 TL destekleme verilmekte olup, bu tutar analizi yapan kuruluşa ödenmektedir (Resmi Gazete, 2022). Kekik üretimine yönelik olarak 2018-2022 döneminde verilen destek kalemleri Çizelge 3’te verilmiştir.

Çizelge 3. Kekik üretimine verilen alan bazlı destekler

Destekler (TL/da)	2018	2019	2020	2021	2022
Mazot	10	15	15	17	62
Gübre	4	4	4	8	21
Katı Organik-Organomineral Gübre	-	10	10	20	20
Organik Tarım Ürün Sertifikası (Bireysel)	100	40	40	40	40
Organik Tarım Ürün Sertifikası (Üretici Grubu)	100	20	20	20	20
İyi Tarım Ürün Sertifikası (Bireysel)	100	40	40	40	40
İyi Tarım Ürün Sertifikası (Üretici Grubu)	50	20	20	20	20
Küçük Aile İşletmesi Desteği	100	100	100	100	200

Kaynak: Resmi Gazete, Çeşitli Yıllar

Alan bazlı desteklemelerin yanı sıra kekik üretiminde Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Projesi (KKYDP), Kırsal Kalkınmada Uzman Eller Projesi ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından sağlanan projeler kapsamında tarım işletmelerinin üretim, işleme, katma değer, pazarlama ve muhafaza gibi faaliyet ve yatırımlarına farklı oranlarda hibe programları bulunmaktadır. Bununla birlikte tarımsal yayım ve danışmanlık hizmetinden faydalanan işletmeler için Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Desteği (TYDD) sağlanmaktadır. Ayrıca ORKÖY destekleri ile orman köylülerine kekik gibi tıbbi ve aromatik bitkilerin yetiştiriciliğine yönelik projelerde değişen oranlarda destek kredileri verilmektedir. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü tarafından hazine arazilerinin üretim yapmak isteyen üretici ve tüzel kişilere düşük bedelle kiralanarak üretimin desteklenmesi sağlanmaktadır. Bununla birlikte yabancı sermaye ihtiyacını karşılamak amacıyla kredi kolaylığı ve faizlere değişen oranlarda sübvansiyon uygulamaları mevcuttur. Ayrıca doğal afet ve sigortalar kapsamındaki çeşitli düzenlemeler ile devlet destekleri verilmektedir (TOB, 2022a).

3.3. İncelenen İşletmelerde Kekik Üretimin Yeri ve Önemi

130

Yapılan çalışmada anket uygulanan 82 adet işletme toplam 9.131.982,15 TL tarımsal gelir elde etmiş olup, bu gelirin %60,57'si kekik üretiminden karşılanmaktadır (Çizelge 4). Denizli ilinde kekik üretiminin ekonomik analizinin yapıldığı bir çalışmada bu oran %62,52 olarak tespit edilmiştir (Karlı ve ark., 2021). Yine Denizli ilinde yapılan benzer bir çalışmada %42,20 olarak bulunmuştur (Aslan ve Gül, 2014).

İncelenen işletmelerde toplam bitkisel üretim alanı 5.630,70 da olup, bu alanın %65,54'ü kekik üretimine ayrılmaktadır (Çizelge 4). Denizli ilinde kekik üretiminin sosyo-ekonomik yapısının incelendiği bir çalışmada işletme başına düşen toplam üretim alanının %81,69'unu kekik üretimi oluşturmaktadır (Karlı ve ark., 2020). Yine Denizli ilinde yapılan başka bir çalışmada kekik üretim alanının toplam üretim alanından aldığı pay %48,48 olarak tespit edilmiştir (Aslan ve Gül, 2014).

Bitkisel üretimden elde edilen toplam gelir ise 7.485.482,15 TL olup, bu gelirin %73,89'u kekik üretiminden elde edilmektedir (Çizelge 4). Bu hususlar değerlendirildiğinde kekik üretimi Denizli ili için önemli bir ürün olmakla birlikte kekik üreten işletmeler açısından başlıca gelir kaynağı olduğu görülmektedir.

Çizelge 4. İncelenen işletmelerde kekik üretiminin durumu

Kriterler	Tabakalar			Genel Toplam
	1	2	3	
Toplam Tarımsal Gelir (TL)	2.348.720,28	2.819.080,25	3.964.181,63	9.131.982,15
Kekik Üretiminden Elde Edilen Gelir (TL)	1.196.845,28	1.777.965,25	2.556.061,63	5.530.872,15
Payı (%)	50,96	63,07	64,48	60,57
Bitkisel Üretim Alanı (da)	1.202,70	1.783,00	2.645,00	5.630,70
Kekik Üretim Alanı (da)	701,70	1.115,50	1.873,00	3.690,20
Payı (%)	58,34	62,56	70,81	65,54
Bitkisel Üretimden Elde Edilen Gelir (TL)	1.813.720,28	2.296.580,25	3.375.181,63	7.485.482,15
Kekik Üretiminden Elde Edilen Gelir (TL)	1.196.845,28	1.777.965,25	2.556.061,63	5.530.872,15
Payı (%)	65,99	77,42	75,73	73,89

3.4. Kekik Üreticilerinin Tarımsal Desteklerden Yararlanma Durumu

İncelenen işletmelerin sadece alan bazlı desteklemeler kapsamında yer alan mazot-gübre desteklerinden faydalandığı tespit edilmiştir. İncelenen 82 işletmeden 74'ü (%90,24) mazot-gübre desteklemelerinden faydalanmıştır. Gruplar itibariyle incelendiğinde, üçüncü grupta yer alan işletmeler desteklerden en yüksek faydalanan grup olurken, birinci ve ikinci grupta yer alan işletmelerin neredeyse aynı seviyede desteklerden faydalandığı saptanmıştır. Araştırma alanında incelenen işletmelere 92.480,40 TL destek ödemesi yapılmış olup, işletmelerin alanları büyüdükçe desteklemelerden elde edilen gelirin arttığı görülmektedir (Çizelge 5).

İncelenen işletmelerde tarımsal desteklerden yararlanmayan 8 adet (%9,76) tarım işletmesinin desteklere yapılan ödemeleri yetersiz buldukları, özellikle küçük ölçekli işletmelerde destekleme başvurularındaki bürokratik süreçlerin zahmetli ve maliyetli olarak görülmesinden dolayı desteklemeden kaçındıklarını ifade etmişlerdir. İncelenen işletmelerde destekleme alan 74 adet işletme ise alan bazlı desteklerden faydalanma hissiyatı duyduğunu ve düşük faizli kredi kullanabilmek amacıyla yararlandığını bildirmişlerdir.

Çizelge 5. Kekik üretiminde üreticilerin alan bazlı mazot-gübre desteklerinden yararlanma durumu ve elde edilen gelir (TL)

Tabakalar	İşletme Sayısı (Adet)	Mazot-Gübre Desteği Alan İşletmeler (Adet)	Payı (%)	Mazot-Gübre Desteği (TL)	Payı (%)
1	35	31	88,57	16.920,90	18,30
2	26	23	88,46	26.878,50	29,06
3	21	20	95,24	48.681,00	52,64
Toplam	82	74	90,24	92.480,40	100,00

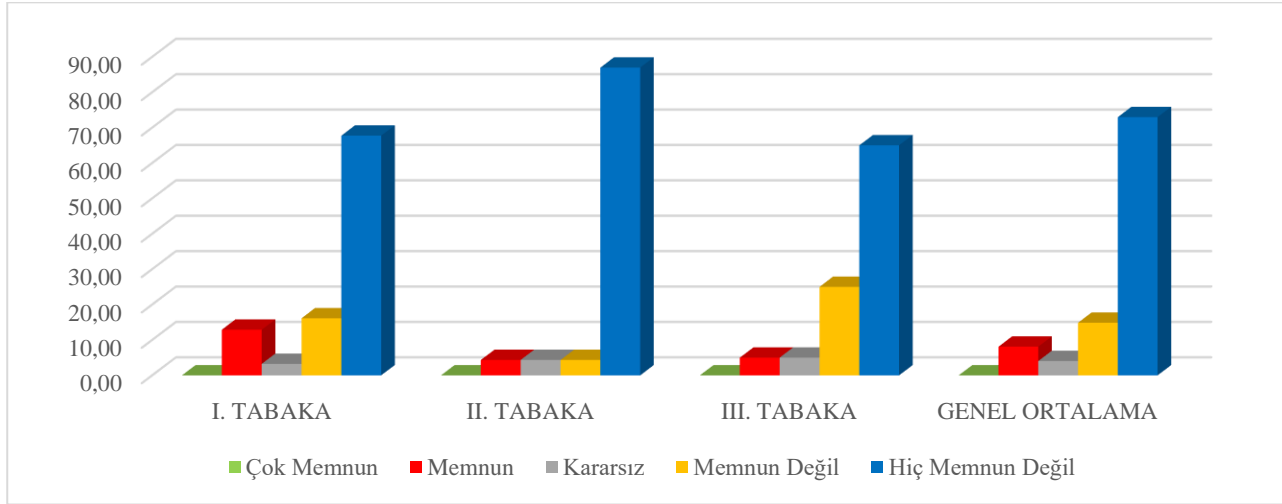
Denizli ilinde kekik üreten tarım işletmeleri üzerine yapılan bir çalışmada desteklemelerden yararlanan işletmelerin daha fazla kekik ürettiği ve Gayrisafi Üretim Değerinde (GSÜD) kekik üretiminin daha fazla pay aldığı istatistik olarak anlamlı bulunmuştur (Gül ve ark., 2014). Erdal ve ark., (2013) tarım işletmeleri üzerine yaptıkları çalışmada, üreticilerin %73,40'lık kısmı tarımsal desteklemelerden yararlanırken, en fazla yararlanan tarımsal desteğin alan bazlı destekler olduğunu ve bu destek grubu içerisinde en fazla mazot-gübre desteğinden faydalandığı tespit edilmiştir. Abay ve ark. (2017) yaptığı çalışmada, Türkiye'de her bir ürünün önemli üretim bölgeleri dikkate alınarak tarımsal desteklemelere konu olan buğday, pamuk, ayçiçeği ve mısır üreticilerinin yaklaşık %92'sinin mazot-gübre desteklerinden faydalandığı saptanmıştır. Hem araştırma bulguları hem de literatür incelendiğinde alan bazlı mazot-gübre desteklerinin üreticilerin büyük bir kısmının faydalandığı ve Türkiye'de uygulanan tarım politikalarında önemli bir yer edindiği görülmektedir.

3.5. Kekik Üreticilerinin Tarımsal Desteklemeler Hakkındaki Değerlendirmeleri

Yürütülen çalışmada kekik üretiminde alan bazlı mazot-gübre desteklemelerinden faydalanan üreticilerin %72,97'si bu desteklerden hiç memnun olmadığını, %14,86'sı memnun

olmadığını, %8,11'i memnun olduğunu ve %4,05'i kararsız kaldığını beyan etmiştir. İşletme grupları itibariyle incelendiğinde tüm grupların birbirine yakın görüşlerde olduğu tespit edilmiştir. Kısacası üreticilerin tarımsal desteklemelere bakış açısının genel anlamda olumlu olmadığı saptanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. İşletmelerin alan bazlı mazot-gübre destekleri hakkındaki değerlendirmeleri (%)

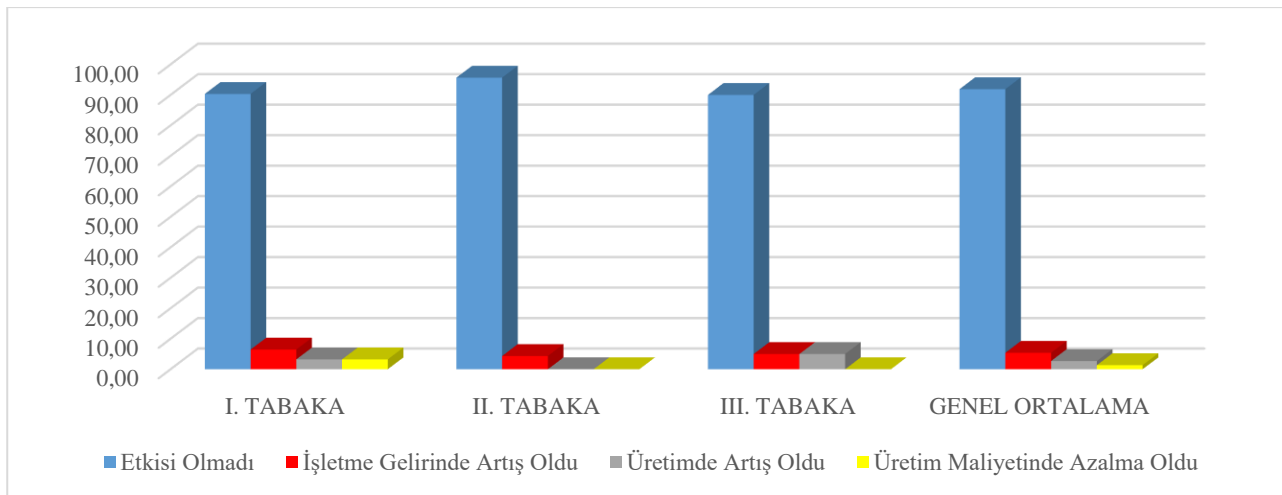

Araştırmada üreticiler ile gerek sözlü görüşmeler gerekse anket sorularında üreticilerin desteklemelerden neden memnun olmadıkları sorulduğunda, üreticilerin tamamı kekik üretimine mazot-gübre desteğinden başka destek olmadığı ve verilen desteğin de oldukça yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle son yıllarda girdi fiyatlarında yüksek düzeyde artış yaşandığı bu nedenle de mevcut desteklerin reel düzeyde tekrar düzenlenmesi gerektiği beyan etmişlerdir.

Yapılan çalışmada üreticilere faydalanmış olduğu desteklemelerin kekik üretimi üzerine bir katkısı olup olmadığı sorulduğunda, desteklemelerden faydalanan 74 adet (%90,24) işletmenin %91,89'u tarımsal desteklerin herhangi bir etkisi olmadığını bildirirken, %5,41'i işletme gelirinde artış, %2,70'i üretimde artış ve %1,35'i üretim maliyetinde azalma olduğunu beyan etmiştir. İşletme grupları itibariyle incelendiğinde tüm grupların birbirine yakın ifadelerde bulunduğu tespit edilmiştir (Şekil 2).

132

Şekil 2. İşletmelerin alan bazlı mazot-gübre desteklerine bakış açıları (%)

Erdal ve ark., (2013) yaptığı çalışmada üreticilerin tarımsal desteklemelere bakış açısının genel anlamda olumsuz olduğunu ve üreticilerin %85,70'inin ise mazot-gübre desteğini yetersiz bulduğu saptanmıştır. Semerci ve Everest (2019) çeltik üreticileri üzerine yaptığı çalışmada mazot-gübre desteğine verilen birim fiyatlarına üreticilerin yaklaşık %55'i yetersiz, %27'si düşük düzeyde bulup, orta düzey ve üzerinde memnuniyet duyanların toplam içindeki payının yaklaşık %18

düzeyinde kaldığı tespit edilmiştir. İncelenen literatürler mevcut bulguları destekler nitelikte olup, alan bazlı mazot-gübre desteklemelerin üreticiler açısından yeterli düzeyde bulunmadığını ve memnuniyet yaratmadığını göstermektedir.

3.6. Tarımsal Desteklemelerin Kekik Üretiminde Girdiler, Ürün Geliri, Üretim Maliyeti, Brüt Gelir ve Net Gelir Değerleri Üzerine Etkisi

Kekik üretimine ait temel değişkenlerde yıllar içerisinde yaşanan fiyat değişiklikleri üreticilerin karar verme aşamalarında oldukça etkilidir. 2017-2021 döneminde kekik fiyatında indekste 323,92 oranında artış yaşanırken, verim değerinde 79,57 oranında düşüş gerçekleşmiştir. Buna karşılık alan bazlı desteklerde indekste 192,31, kilogram başına düşen destek tutarında ise 236,36 artış meydana gelmiştir. Yaşanan değişimler 2021 yılından bir önceki yıla göre incelendiğinde kekik fiyatında indekste 186,36 oranında artış yaşanırken, verim değerinde 73,60 oranında düşüş görülmektedir. Ayrıca alan bazlı desteklerde indekste 131,58, kilogram başına düşen destek tutarında ise 173,33 artışla karşılaşılmaktadır (Çizelge 6).

Kekik üretiminde yaygın olarak kullanılan gübre girdisine ait fiyat değişimleri 2017-2021 döneminde gübre türlerine göre değişmekle birlikte indekste 200-250 oranında artış meydana gelirken, 2021 yılından bir önceki yıla göre indekste 120-130 arasında fiyat artışı gözlenmektedir. Mazot fiyatları içinde benzer durum görülmekte olup, son 5 yıl içerisinde indekste 146,06 artış görülürken, bir önceki yıla göre bu oran 112,85 olarak ölçülmüştür (Çizelge 6).

Çalışma alanından elde edilen verilere göre, 1 kg kekik ile türlerine göre değişiklik göstermekle birlikte 4,50-9,00 kg arasında gübre ve 2,29 litre mazot alınabilmektedir. Tarımsal destekler, 1 kg kekik ile alınabilecek gübre miktarında (türlerine göre değişiklik göstermekle birlikte) %1,60-1,85 oranında alım gücüne katkı sağlarken, bu oran mazotta %1,75'dir. Buna ek olarak kekik fiyatında ise %1,65 oranında artış meydana getirmektedir. Çalışmada 1 kg kekik ile alınabilecek girdiler ve bu girdilere desteklerin etkisi yıllar itibariyle birbirine yakın seyretmekte olup, mevcut desteklerin girdiler üzerinde etkisinin ise oldukça düşük olduğu görülmektedir (Çizelge 6).

Çizelge 6. Kekik üretiminde kullanılan girdi ve ürün fiyatlarına tarımsal desteklerin etkisi

Kriterler	2017	2018	2019	2020	2021 (***)	İndeks (2017=100)
Kekik Fiyatı (TL/kg)*	4,85	6,71	7,91	8,43	15,71	323,92
Verim (kg/da)**	119,52	114,30	114,37	129,21	95,10	79,57
Destek (TL/da)	13,00	14,00	19,00	19,00	25,00	192,31
Kg Başına Düşen Destek (TL/kg)	0,11	0,12	0,17	0,15	0,26	236,36
Kekik Fiyatı + Destek (TL/kg)	4,96	6,83	8,08	8,58	15,97	321,98
Gübre Fiyatı (TL/kg) (CAN %26)	0,87	0,98	1,22	1,44	1,81	208,05
Gübre Fiyatı (TL/kg) (Üre %46)	1,16	1,66	2,02	2,20	2,88	248,28
Gübre Fiyatı (TL/kg) (DAP 18.46)	1,54	2,38	2,65	2,65	3,30	214,29
Gübre Fiyatı (TL/kg) (20.20.0)	1,10	1,59	1,89	1,89	2,33	211,82
Mazot Fiyatı (TL/lit)	4,69	5,78	6,43	6,07	6,85	146,06
1 kg kekik ile alınabilecek girdi miktarı (kg-lit) ve desteklerin etkisi						
Kekik/Gübre (CAN %26)	5,57	6,85	6,48	5,85	8,68	155,83
Kekik + Destek/Gübre (CAN %26)	5,70	6,97	6,62	5,96	8,82	154,74
Artış (%)	2,33	1,75	2,16	1,88	1,61	69,11
Kekik/Gübre (Üre %46)	4,18	4,04	3,92	3,83	5,45	130,38
Kekik + Destek/Gübre (Üre %46)	4,28	4,11	4,00	3,90	5,55	129,67
Artış (%)	2,39	1,73	2,04	1,83	1,83	76,70
Kekik/Gübre (DAP 18.46)	3,15	2,82	2,98	3,18	4,76	151,11
Kekik + Destek/Gübre (DAP 18.46)	3,22	2,87	3,05	3,24	4,84	150,31
Artış (%)	2,22	1,77	2,35	1,89	1,68	75,63
Kekik/Gübre (20.20.0)	4,41	4,22	4,19	4,46	6,74	152,83
Kekik + Destek/Gübre (20.20.0)	4,51	4,30	4,28	4,54	6,85	151,88
Artış (%)	2,27	1,90	2,15	1,79	1,63	71,97

Kekik/Mazot	1,03	1,16	1,23	1,39	2,29	222,33
Kekik + Destek/Mazot	1,06	1,18	1,26	1,41	2,33	219,81
Artış (%)	2,91	1,72	2,44	1,44	1,75	59,97

Kaynak: (TOB, 2021); *(TUİK, 2022b); **(TUİK, 2022a); ***Araştırma alanında elde edilen veriler

Yapılan çalışmada 2021 yılı üretim döneminde anket uygulanan 82 işletmenin 3.690,20 da alanda, 95,10 kg/da verim ile toplam 350.921,24 kg kekik üretimi gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Kekik ürününün kilogram başına satış fiyatı 15,71 TL olup, dekar başına 1493,95 TL üretim değeri elde edilmiştir. Buna karşılık incelenen işletmelerde 1.101,36 TL/da üretim maliyeti hesaplanmış olup, bu maliyetin dekar başına 611,28 TL'sini değişken masraflar, 490,08 TL'sini ise sabit masraflar oluşturmaktadır. Mevcut bulguların neticesinde incelen işletmelerde 882,67 TL/da brüt kar ve 392,59 TL/da net kar elde edildiği hesaplanmıştır (Çizelge 7).

Denizli ilinde kekik üreten tarım işletmeleri üzerinde yapılan bir çalışmada 150,03 kg/da verim, 2,16 TL/da satış fiyatı, 324,60 TL/da üretim değeri, 249,19 TL/da üretim maliyeti, 183,24 TL/da brüt kar ve 75,41 TL/da net kar değeri tespit edilmiştir (Gül ve Aslan, 2014). Yine Denizli ilinde 2019 yılı üretim döneminde kekik üretimi üzerine yapılan başka bir çalışmada 144,48 kg/da verim, 7,04 TL/da satış fiyatı, 686,45 TL/da üretim değeri, 577,66 TL/da üretim maliyeti, 353,69 TL/da brüt kar ve 128,79 TL/da net kar değeri tespit edilmiştir (Karlı ve ark., 2021).

Romanya'da yapılan çalışmada kekik üretiminde 13 ton/ha verim alınmakta olup, 2.566,70 Avro(€)/ton satış fiyatı ile 33.336,7 Avro(€)/ha üretim değeri gerçekleşmiştir. Bu değere 710,50 Avro(€)/ha tarımsal destek eklenmesiyle kekiğin toplam üretim değeri 34.077,30 Avro(€)/ha olarak belirlenmiştir. Çalışmada, kekik üretim maliyeti 26.693,40 Avro(€)/ha olup, ürün maliyetinin %67,80'ini değişken masraflar, %32,20'sini ise sabit masraflar oluşturmaktadır (Dumitru ve ark., 2020). Suriye'de yapılan başka bir çalışmada ise kekik üretiminde tesis dönemi masrafları 201,14 ABD\$/da, üretim dönemi masrafları 220,80 ABD\$/da, 960,00 ABD\$/da üretim değeri ve 538,06 ABD\$/da net kar değeri elde edildiği saptanmıştır (Almansour ve Ali, 2021).

Yapılan çalışmada, işletmelerin tarımsal desteklemeler kapsamında 2021 yılı üretim döneminde 25 TL/da mazot-gübre desteğinden yararlanmışlardır. Üreticilerin kekik üretiminde faydalandıkları alan bazlı mazot-gübre desteği yapılan hesaplamalar sonucunda kekik üretim değerini %1,67, brüt kar değerini %2,83 ve net kar değerini %6,37 oranında artırırken, ürün maliyetini ise %2,27 oranında düşürdüğü tespit edilmiştir (Çizelge 7). Söz konusu tarımsal desteklemelerin kekik üretimi açısından üretim maliyeti ve üretici refahına olumlu etkisi olduğu görülmekle birlikte bu etkinin oldukça düşük olduğu söylenebilir.

Çizelge 7. Tarımsal desteklerin kekik üretiminde üretim değeri, maliyet, brüt kar ve net kar değerine etkisi

Kriterler	Tabakalar			Ortalama
	1	2	3	
İşletme Sayısı (adet)	35	26	21	82
Üretim Alanı (da)	701,70	1.115,50	1.873,00	3.690,20
Üretim Miktarı (kg)	75.480,28	114.640,41	160.800,55	350.921,24
Verim (kg/da)	107,57	102,77	85,85	95,10
Ürün Satış Fiyatı (TL/kg)	15,72	15,47	16,00	15,71
Üretim Değeri (TL/da)	1.690,96	1.589,86	1.373,63	1.493,95
Değişken Masraflar (TL/da)	667,69	609,71	591,07	611,28
Sabit Masraflar (TL/da)	508,14	483,28	474,87	490,08
Toplam Masraflar (TL/da)	1.175,83	1.092,99	1.065,94	1.101,36
Brüt Kar (TL/da)	1.023,27	980,15	782,56	882,67
Net Kar (TL/da)	515,13	496,87	307,69	392,59
Destekler (TL/da)				
Mazot Desteği	17	17	17	17
Gübre Desteği	8	8	8	8

Destek Gelirleri Toplamı	25	25	25	25
Maliyete Etkisi				
Maliyet	1.175,83	1.092,99	1.065,94	1.101,36
Masraf. Top. - Destek Gelir. Top.	1.150,83	1.067,99	1.040,94	1.076,36
Azalış (%)	-2,13	-2,29	-2,35	-2,27
Üretim Değerine (ÜD) Etkisi				
ÜD	1.690,96	1.589,86	1.373,63	1.493,95
ÜD + Destek Gelir. Top.	1.715,96	1.614,86	1.398,63	1.518,95
Artış (%)	1,48	1,57	1,82	1,67
Brüt Kar Değerine Etkisi				
Brüt Kar	1.023,27	980,15	782,56	882,67
Brüt Kar + Destek Gelir. Top.	1.048,27	1.005,15	807,56	907,67
Artış (%)	2,44	2,55	3,19	2,83
Net Kar Değerine Etkisi				
Net Kar	515,13	496,87	307,69	392,59
Net Kar + Destek Gelir. Top.	540,13	521,87	332,69	417,59
Artış (%)	4,85	5,03	8,13	6,37

Semerci (2021) tarafından yağlık ayçiçeği, kanola ve çeltik üretiminde tarımsal destekleme uygulamalarının ürün geliri, üretim maliyeti ve brüt kar değeri üzerine etkilerinin ölçülmesinin amaçlandığı benzer bir çalışmada, verilen desteklerin ürünlerin üretim değerine; yağlık ayçiçeğinde %36,27, kanolada %27,49 ve çeltikte %5,69'lük artış sağladığını ortaya koymuştur. Brüt kar değerlerindeki artış oranı; kanolada %114,98, yağlık ayçiçeğinde %101,77 ve çeltikte %11,43 olarak hesaplanmıştır. Ürün maliyetinde ise; yağlık ayçiçeğinde %34,25, kanolada %28,74 ve çeltikte %8,15 oranında azaltılabileceği tespit edilmiştir.

Araştırma bulgularına benzer şekilde alan bazlı desteklerin buğday üretimini olumlu etkilemesine karşılık bu etkinin oldukça sınırlı olduğunu saptamıştır (Kalabak ve Aslan, 2021). Yine konu ile ilgili çalışmalarda alan bazlı desteklerin üretimi ve tarımsal verimliliği olumlu yönde etkilediğini ve üreticinin refahını artırdığını göstermektedir (Ricker-Gilbert ve Jayne, 2010; Semerci ve ark., 2012; Seck, 2016).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarım politikalarında istenilen hedefe ulaşabilmek için kullanılan araçlardan biri de destekleme politikalarıdır. Tarımsal destekleme politikaları üreticinin gelir seviyesini belirli bir düzeyin altına düşürmemek için uygulanan önemli politika araçlarıdır. Kekik üretimi konusunda yapılan araştırmanın bulguları, üreticilerin neredeyse tamamının alan bazlı mazot-gübre desteklemesinden faydalandığını gösterirken, tarımsal desteklerden genel anlamda memnuniyet duyulmadığı ve kekik üretimine olumlu bir katkısı bulunmadığı ifade edilmiştir. Bu duruma yol açan temel faktörler arasında; destek birim fiyatlarının yeterli düzeyde olmaması, özellikle küçük işletmeler açısından bürokratik süreçlerin zahmetli ve maliyetli olarak görülmesi ve son yıllarda artan girdi fiyatlarına karşılık tarımsal desteklerin girdi alımında etkisinin düşük olması sayılabilir.

Yapılan çalışma, tarımsal desteklemelerin kekik üretimi açısından girdi alımında, üretim maliyetinde ve ürün gelirlerinde olumlu etkisi olduğunu ancak bu etkinin oldukça düşük olduğunu göstermektedir. TOB (2022a) raporunda, kekik bitkisinin önemli derecede hastalık ve zararlısı bulunmadığı için herhangi bir pestisit uygulamasına gerek duyulmadığı belirtilmiştir. Bu nedenle, alan bazlı desteklemeler kapsamında, mazot-gübre desteğinin yanı sıra organik ve iyi tarım uygulamaları gibi alternatif desteklere başvurulması, ürün geliri, üretim maliyeti ve üretici refahını artırmada yardımcı olabilir. Ayrıca, mevcut destek fiyatlarının kullanılan girdilerdeki fiyat artışlarına göre düzenlenmesi ve ödenen miktarın üretim masraflarını karşılayacak düzeyde olması daha yararlı olacaktır. Kekik üretimine yönelik olarak, alan bazlı desteklerin yanı sıra, ürün ve rekolte bazlı desteklerin sağlanması, verimlilik ve üretici refahı açısından daha anlamlı olabilir.

Yürütülen araştırma Türkiye'de uygulanan tarımsal üretimini destekleme politikalarında, kısa ve orta vadeli, geçici ve maliyeti yüksek politikalar yerine, uzun vadeli dünya ile entegre olabilen, verimlilikte ve maliyet konusunda diğer ülkelerle rekabet edebilecek tarımsal destekleme politikalarına ağırlık verilmesinin daha uygun olacağını ortaya koymuştur.

KAYNAKLAR

- Abay, C; Türkekul, B; Ören, MN; Gürer, B. & Özalp, B. (2017). Türkiye'de Üreticilerin Tarımsal Desteklerden Faydalanma Durumu Üzerine İnceleme. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 3(1): 130-136.
- Acar, M. & Bulut, E. (2009). Türkiye'de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikalarında Son Gelişmeler. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(17): 1-19.
- Almansour, BM. & Ali, GA. (2021). Economic Analysis of Thyme (*Origanum Syriacum*) Production for Smallholder Farmers. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science (Vol. 923, No. 1, p. 012001). IOP Publishing.
- Civan, A. (2010). Türkiye'de Tarımsal Destek Politikaları. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1):127-146.
- Çiçek, A. & Erkan, O. (1996). Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örneklemeye Yöntemleri. GOP Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: Tokat.
- Demirdöğen, A. (2018). Türkiye'de Tarımsal Desteklerin Üretime Etkisi: Mısır Örneği. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.
- Devadoss, S; Gibson, MJ. & Luckstead, J. (2016). The Impact of Agricultural Subsidies on the Corn Market with Farm Heterogeneity and Endogenous Entry and Exit. *Journal of Agricultural and Resource Economics*, 41(3): 499-517.
- Dumitru, EA; Berevoianu, RL; Muscalu, A. & Tudora, C. (2020). Estimating the Economic Efficiency of Medicinal Crops. *Scientific Papers: Management, Economic Engineering in Agriculture & Rural Development*, 20(3): 223-228.
- Erdal, G; Erdal, H. & Gürkan, M. (2013). Türkiye'de Uygulanan Tarımsal Desteklerin Üretici Açısından Değerlendirilmesi (Kahramanmaraş İli Örneği). *International Journal of Social and Economic Sciences*, 3(2): 92-98.
- Erkuş, A; Bülbül, M; Kıral, T; Açıl, AF. & Demirci, R. (1995). Tarım Ekonomisi. A.Ü. Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Yayınları No: 5, Ankara.
- Gül, M; Aslan, O. & Sirikci, BS. (2014). Determining the Costs, Production Inputs and Profit of Thyme Production Enterprises in Denizli province of Turkey. *Journal of Essential Oil Bearing Plants*, 17 (4): 562-569.
- Kalabak, AY. & Aslan, R. (2021). Bazı Alan Bazlı Tarımsal Desteklerin Buğday Üretimi Üzerindeki Etkisi: Balıkesir Örneği (2009-2015). *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39(1): 85-102.
- Kadlec, JE. (1985). Farm Management: Decisions, Operation, Control. Prentice-Hall. Englewood Cliffs, New Jersey.
- Karlı, B; Demir, Z. & Dalgıç, A. (2020). Denizli İlinde Kekik Üretimi Yapan İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Sorunları. *SDÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 15(2). 151-160.
- Karlı, B; Demir, Z; Gül, M. & Kadakoğlu, B. (2021). Economic Analysis of Thyme Production: A Case Study of Denizli Province, Turkey. *International Journal of Agriculture Forestry and Life Sciences*, 5(1): 59-64.

- Kıral, T; Kasnakoğlu, H; Tatlıdil, FF; Fidan, H. & Gündoğmuş, E. (1999). Tarımsal Ürünler için Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayınları: Ankara.
- Munćan, P. & Bozić, D. (2013). The Effects of Input Subsidies on Field Crop Production in Serbia. *Economics of Agriculture*, 60 (3): 585-594.
- Oude Lansink, A. & Peerlings, J. (1996). Modelling the New EU Cereals Regime in The Netherlands. *European Review of Agricultural Economics*, 23, 161-178.
- Perin, RK; Winkelman, DL; Moscardi, ER. & Anderson, JR. (1976). Agronomik Verilerden Ekonomik Analize Gidiş. Yayın No:27..CMMYT. Apardato Postal 6-641, Mexico 6 D.F.Mexico.s.70- 73
- Ricker-Gilbert, J. & Jayne, TS. (2010). “What are the Dynamic Effects of Fertilizer Subsidies on Household Wellbeing? Evidence from Malawi”. 3rd African Association of Agricultural Economists (AAAE) and 48th Agricultural Economists Association of South Africa (AEASA) Conference, September 19-23, Cape Town, South Africa.
- Resmi Gazete, (2018, 2019, 2020, 2021, 2022). Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ.
- SBB, (2022). T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Yıllık Programlar. (Erişim: <https://www.sbb.gov.tr/yillik-programlar/> Erişim Tarihi: 22.03.2023).
- Seck, A. (2016). ‘Fertilizer Subsidy and Agricultural Productivity in Senegal’, AGRODEP Working Paper 0024, Washington DC: International Food Policy Research Institute.
- Semerci, A; Kaya, Y; Şahin, İ. & Çıtak, N. (2012). Türkiye’de Yağlı Tohumlar Üretiminde Uygulanan Destekleme Politikalarının Ayçiçeği Ekim Alanları ve Üretici Refahı Üzerine Etkisi. *Selcuk Journal of Agriculture and Food Sciences*, 26(2): 55-62.
- Semerci, A. (2019). Türkiye’de Tarımsal Destekleme Uygulamaları. *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 7(1): 181-186.
- Semerci, A. & Everest, B. (2019). Türkiye’de Tarımsal Destekleme Uygulamalarına Üreticilerin Bakış Açısı: Çanakale İli Çeltik Üreticileri Örneği. 5. Uluslararası Ekonomi Yönetimi ve Pazar Araştırmaları Kongresi, 26-27 Eylül 2019, İstanbul, 55-64.
- Semerci, A. (2021). Tarımsal Destekleme Uygulamalarının Ürün Geliri, Üretim Maliyeti ve Brüt Kar Değeri Üzerine Etkileri. *Ejons International Journal*, 5(18): 169-185.
- Tarım Kanunu (2006). Tarım Kanunu (Kanun No. 5488). Resmi Gazete 26149 Sayılı (25.04.2006). (Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060425-1.htm> Erişim Tarihi: 27.03.2023).
- TOB, (2021). T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü, Tarım Ürünleri Piyasa Raporu, 2021 Yılı Arpa Ürünleri Piyasa Raporu, Ankara.
- TOB, (2022a). T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Kekik Fizibilite Raporu ve Yatırımcı Rehberi. (Erişim:<https://www.tarimorman.gov.tr/BUGEM/Belgeler/YATIRIMCI%20REHBER%C4%B0/KEKIK%20FIZIBILITE%20RAPORU.pdf> Erişim Tarihi: 27.03.2023).
- TOB, (2022b). T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Yıllık Faaliyet Raporları. (Erişim: <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Plan-Program-Ve-Faaliyet-Raporlari/faaliyet-raporlar%c4%b1> Erişim Tarihi: 22.03.2023).
- TÜİK, (2022a). Türkiye İstatistik Kurumu, Bitkisel Üretim İstatistikleri. (Erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> Erişim Tarihi: 28.03.2023).
- TÜİK, (2022b). Türkiye İstatistik Kurumu, Bitkisel Ürün Fiyatları ve Üretim Değerleri İstatistikleri. (Erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> Erişim Tarihi: 28.03.2023).

- Tüzün Rad, S. & Aslan, J. (2018). 2002-2017 Yılları Arasında Türkiye’de Tarım Politikaları ve Uygulamaları. *Social Sciences Studies Journal*, 4(21): 3271-3278.
- USDA, (1976). Costs of Producing Selected Crops In The US, Washington.
- Vozarova, IK. & Kotulic, R. (2016). Quantification of the Effect of Subsidies on the Production Performance of the Slovak Agriculture. *Procedia Economics and Finance*, 39, 298304.
- Yamane, T. (1967). Elementary Sampling Theory. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice- Hall, Inc., 405 pp. USA.